

ORTA ASYA GÜVENLİK SORUNLARI VE NATO'YA YANSIMALARI

Tayfun ÇELİK*

ÖZET

Orta Asya ülkelerinin geçmişten kalan sorunlarını kısa sürede çözüme kavuşturmaları olanaksız görülmektedir. Sınır sorunları ve etnik sorunlar geçmişten itibaren ulusal bilincin yaratılmasının önüne geçmektedir. Ülkeler arasındaki su sorunu, uyuşturucu ve dine dayalı sorunlar ilişkilerin derinleşmesini her zaman engelleme potansiyeline sahiptir. Orta Asya sorunları günümüzde yaygınlaşan asimetrik tehditler olarak belirlemekte, özellikle de yakın zamana kadar nispeten bölgesel bir olgu olarak algılanan terörizmin, dünya çapında algılanmasına katkısı bulunmaktadır. Bölgesel İşbirliği Örgütleri belirli bir tarihsel süreç içinde geliştirilmiş ve bu sorunlara çözüm bulmaya çalışmıştır. Bu örgütlerin en önemlisi olan Şanghay İşbirliği Örgütü'nün, küresel alanda belirleyici unsur olarak yerini alabilmesi ise zaman alacaktır. Diğer taraftan bölgenin önemli enerji kaynaklarına sahip olması ise, AB ve ABD'nin bölgeye ilgisini arttıran önemli nedenlerinden birini teşkil etmektedir. Bu kapsamda NATO'nun bölgede bulunması ve askeri kanadı ile başlatılan çözüm süreci, NATO'nun geleceğini belirleyecek önemli bir unsur olmaktadır. NATO'nun, BM, AGİT, AB, bölge ülkeleriyle ve ŞİÖ ile ikili işbirliğini geliştirmesi kaçınılmaz olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya Sorunları, Bölgesel işbirliği Örgütleri, ŞİÖ, NATO

ABSTRACT

It seems impossible that Middle Asia Countries can solve their remaining problems in a short time. Border and ethical problems have prevented to construct national consciousness since past. Water disputes, problems based on drug and religion among the countries always have a potential to impede deepening the relations. Middle Asia disputes nowadays appear as widespread asymmetric threats, contribute to perceive the terrorism global, especially which is perceived relatively regional. Regional cooperation organizations have been set up and they have tried to find the solution for these problems. There needs more time for the most important organization, Şhangay Cooperation Organization, to take part as a globally component. From other side, having

---

* TSK mensubu, tayfunfile@yahoo.com

important natural resources constitutes one of the most important reasons which attracts EU and USA's attention towards the region. At that context, NATO's existing in the region and applying the solution process by help of its millitary capacity will become an important element to determine NATO's future. NATO's reciprocal relations with UN (United Nations), Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), EU, Nations in the region and SCO are to be necessary.

Keywords: Middle Asia Problems, Regional Cooperation Organizations , SCO, NATO.

1. GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Orta Asya'daki bağımsız devletlerin uluslararası sisteme entegrasyonunu sağlarken, bölgede yeni güvenlik sorunlarının ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesi ile uluslararası sistemde meydana gelen değişmelere paralel olarak güvenlik kavramının da boyutları değişmiş, Sert Güvenliğe (Hard Security) yapılan vurgu geri plana itilirken, Yumuşak Güvenlik (Soft Security) ön plana çıkmaya başlamıştır. Yumuşak Güvenlik yaklaşımı çerçevesinde incelen Asya'nın güvenlik sorunları; sınır sorunları, kimlik ve etnik sorunlar, radikal dini akımlar, terörizm, su sorunu, uyuşturucu kaçakçılığı ve enerji sorunu olarak belirmiştir.

Orta Asya ülkelerinde ve Afganistan'da bulunan mevcut sorunlar, bölgenin güvenliğinin sağlanmasında istismarlara açık bir boyutta bulunmaktadır. Bölgede petrol, doğalgaz ve uranyum gibi enerji kaynaklarının bulunması ve bunlar üzerinde kontrol mücadelesi ise her zaman bu güvenlik unsurunu sıcak tutmuştur. AB'nin, bölgede var olan gerek enerji kaynaklarına gerekse yine enerji kapsamında Rusya'ya olan ihtiyacı ve Orta Asya enerji kaynaklarının paylaşımında ABD ile bölgenin diğer başat ülkelerinin rekabeti önemsenecek hususlardır. Dolayısıyla bahsi geçen konuların aşılmasında, hâlihazırda bölgede bulunan NATO'nun katkıları aşikârdır.

2010 Lizbon zirvesinde NATO tarafından ele alınan benzer tehditlerin günümüzde artık devlet sınırlarını aşarak, bölgesel ve hatta küresel nitelik kazandığı belirlenerek, güvenliğin artık daha fazla kaplayıcı bir bakış açısıyla tanımlanması gerektiğinin altı çizilmiştir. Burada kastedilen şey, güvenlik konularının birden fazla boyutlarının olduğu ve bu sorunlara salt askeri ya da ekonomik perspektiflerden yaklaşılması gerektiğidir. Lizbon'la birlikte NATO diğer uluslararası örgütler, AB ve önemli küresel aktörlerle daha fazla işbirliği yapmaya karar verilmiştir. NATO'nun kendisinin küresel bir güvenlik aktörü olarak hareket etmesinin yerine, küresel düzlemdeki diğer aktörlerle olan işbirliğini arttırmasının daha doğru olacağı sonucuna varılmıştır (Oğuzlu, 2012; 14). Neticede karmaşık ve çok boyutlu sorunların çözülmesinde bütünlükçü bir bakış açısını benimsek NATO'nun geleceği için de önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, Orta Asya'nın güvenlik sorunlarının ilgili taraflar arasında çatışma yaratabilmesi, ekonomik durumlarını ve politik bağımsızlıklarını geliştirmek üzere yapılan işbirliğinin güvenilirliğini önlemesi ve hatta bilinen dış tehdide karşı yabancı güçlerle anlaşmaya çabalanması gibi birçok sebepten dolayı potansiyel istikrarsızlık kaynağı olabileceği düşünülmüştür. Bu sorunların bölgede bulunan NATO'nun gerek faaliyetlerine gerekse güvenliğine etkileri, sorunları her daim sıcak tutulabilme potansiyeline istinaden devam edebileceği gerçeğinden yola çıkarak, NATO'nun küresel bir güvenlik örgütü haline gelmesi noktasında, XXI. yüzyılın tehditleriyle mücadelesinde bunları dikkate alması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bu sorunları ile mücadelede uluslararası işbirliğinin sağlanmasında en etkili adres, daha önceki dönemlerde elde ettiği başarıları da göz önünde tutularak yine NATO olacağı (Erhan, 2004) varsayılarak, bu sorunların çözümü için NATO'nun bölgede geliştirilen işbirliği girişimlerini önemsemesi gerekliliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda bölgedeki sorunların NATO'nun güvenliğine etkilerini tespit etmeden önce, bu sorunların önemini vurgulamak yerinde bir başlangıç noktasını teşkil edecektir.

2. BÖLGESEL GÜVENLİK SORUNLARI

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkeleri bir dizi sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Genel olarak sınır sorunları, etnik sorunlar, ekonomik ve siyasal dönüşümün getirdiği sancılar, su sorunu ve radikal dini akımlar şeklinde ifade edilebilecek olan bu istikrarsızlık faktörleri nedeniyle taraflar avantajlı olduğu konularda diğer ülkeler üzerinde bir baskı oluşturarak sonuç almaya çalışmaktadır. Buzan, Ole Weaver gibi Kopenhag Okulu mensubu teorisyenler tarafından oluşturulan 'Yumuşak Güvenlik' güvenlik kuramına ait bu konuların bertaraf edilmesinde, bölgesel işbirliğinin gerekliliği (Gray, 2005; 19) her ne kadar önemsenmiş olsa da, bölgede oluşması gereken dostluk ilişkilerinin kurulması zorlaşmakta; şimdiye kadar oluşturulmaya çalışılan işbirliği girişimleri derinleştirilememekte ve dolayısıyla bu çabalardan istenen ve beklenen sonuçlar alınmamaktadır. Söz konusu sorunlar bölge ülkelerinin hem Orta Asya'ya hem de dünya sorunlarına yönelik ortak ve tutarlı bir politika geliştirememelerine yol açmaktadır. Bu durum ise bölgeyi hem Rusya açısından hem de bölge dışı güçler açısından kolay etkilenebilecek bir alan haline getirmektedir.

Rusya'nın yakın çevre doktrini ile orta Asya'daki etkinliğini devam ettirmek istemesi, AB'nin Avrupa-Kafkasya – Asya Taşıma koridoru (TRACECA) ve Avrupa'ya Devletlerarası Gaz Taşımacılığı (INOGATE) projelerinin geliştirilmesi ve Çin'in bölgede etkin olması, ABD'nin bölgeye ilgisini arttırmıştır (Uzgel, 278). Diğer taraftan Rusya'nın doğal nüfuz alanı olarak gördüğü bu bölgedeki sorunlarla ilişkisi ve bölgeyi Rus çıkarlarına yönelik herhangi bir doğrudan tehdit karşısında bir tampon bölge olarak değerlendirmesi gibi stratejik faktörler, Orta Asya'yı Rus dış politikası açısından hayati hale getirmektedir. Oysa Rusya'nın askeri ve ekonomik etkinliğini artırarak denetim

sağlamaya çalışması bölgede istikrardan çok istikrarsızlığa neden olmaktadır. Bölge ülkeleri gerek kendi aralarındaki sorunlardan gerekse Rusya ile ilişkilerden kaynaklanan tehdit algılamalarından dolayı, ABD odaklı bir güvenlik yapılanmasına girmekte sakınca görmemektedir. Bölgede söz konusu olan zengin enerji kaynaklarının varlığı da dikkate alındığında, Orta Asya'nın dünya çapında politikanın mücadele eksenine yerleşmesinin gayet normal olduğu görülmektedir.

Orta Asya ülkeleri arasındaki sınır sorunu, ülkeler arasında potansiyel bir çatışmanın tohumlarını atarak birleşmelerini önlemek ve böylece bölgenin daha kolay yönetilmesine olanak sağlamak için Ruslar tarafından keyfi biçimde çizilen sınırlardan kaynaklanmaktadır. Sınırlar belirlenirken, herhangi bir etnik grubun ayrılıkçı bir politika izlemesini önlemek için bütün cumhuriyetlere farklı etnik grupların dahil edilmesine özen gösterilmiş ve coğrafi gerçeklikler göz ardı edilerek Rusya'ya (Merkeze) bağımlı yapıların oluşması sağlanmıştır. Öyle ki, bir Tacik, Özbek veya Kırgız, kendi başkentine gitmek için diğer cumhuriyetlerin sınırlarından geçmek durumunda kalırken; hammaddeler rahatlıkla sanayi merkezlerine ulaştırılabilmektedir (Karaeve, 2005; 2). En önemli sınır sorunu Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında Fergana vadisinden kaynaklanan sorundur. Sorun, Kırgızistan'ın Fergana vadisinde bulunan Oş eyaletinde yaşayan Özbeklerin özerklik talepleriyle beraber başlamış ve bir anlamda sınır sorunları beraberinde etnik sorunlardan kaynaklanan olayların yaşanmasına da yol açmıştır. Zira özellikle Özbek, Tacik ve Kırgız toplumlarının bir arada yaşadığı yaşam alanı Fergana Vadisi'nde her bir topluluğun yaşadığı yere göre sınırları çizmek bugün bile çok güç gözükmemektedir (Farrant, 2005; 715-716). Nitekim iki ülke arasındaki 130 km'lik sınır hâlâ ihtilafli durumda olup çözüme kavuşturulamamıştır (Donaldson, 2005; 403). 1990'ların sonunda Özbekistan'ın kendisine yapılan terörist saldırılardan sonra sınır güvenliğini gerekçe göstererek henüz tartışmalı olan sınırlarına mayın döşemiş ve serbest dolaşımı kısıtlamıştır (ICG; 3).

Sovyet döneminde Moskova yönetimi, izlediği etnik politikalarla her bir cumhuriyette farklı bir ulusal kimlik, dil ve kültür bilincinin oluşması için onları ayrı ayrı cumhuriyetlere bölerek ayırtmıştır. Bu sayede bu cumhuriyetlerde homojen nüfus oluşumlarını engellemiştir (Lipovski, 1996; 211-223; Erhan, 2005; 17). Orta Asya'nın beş ayrı cumhuriyete bölünmesi, farklı milliyetlerin oluşumunu büyük ölçüde hızlandırmış ve esas itibarıyla Türk çoğunluğun oluşturduğu bölgenin Müslüman nüfusunu parçalayarak, her biri kendi ulusal bilinci, dili, kültürü ve ekonomik bağımsızlığına sahip ayrı ve farklı halklara dönüştürmüştür (Aydın, 2005; 250-251). Bu dönemde yaratılan çok uluslu cumhuriyetler nedeniyle bugün hala bölgede kimlikle ilgili sorunlar devam etmektedir. Kimlik konusu doğrudan etnik yapılarla da ilgili bir konu olup, bu devletlerin karışık etnik yapılara sahip olmaları bir istikrarsızlık unsuru olarak değerlendirilebilir. Bölgedeki bu etnik çeşitlilik, kültürel zenginlikten öte ulusal kimlik oluşturma sürecini zedeleyici nitelikte ve önemli bir istikrarsızlık unsuru

olmaktadır³ (Menon, 1995;152). Bölgedeki ülkelerin hemen hepsinde azımsanmayacak oranlarda bulunan Rus nüfusu (Richard, 2002; 485-506), söz konusu ülkelerin bağımsızlık sürecinde Rusçayı ve Rubleyi terk ederek kendi ulusal dil ve paralarını yürürlüğe koymalarına tepki göstermiştir. 2004'te çıkarılan bir yasa ile Kırgızistan'da Kırgızcanın kullanılmasını yaygın hale getirme çabası ise diğer etnik unsurların asimilasyonunu amaçladığı için tepki toplamıştır (Mamataipov; 2004). Öte yandan Moskova'nın izlediği etnik politikalar da bu cumhuriyetlerde homojen nüfus oluşumlarını engellemiştir. Her bir cumhuriyetin içine yerleştirilen etnik azınlıklar, ulusal bilincin yaratılmasının önüne geçmektedir (Erhan, 2003). Aynı zamanda birlik cumhuriyetleri içinde homojen yapının kırılması ve milliyetçi bir canlanmanın engellenmesi maksadıyla, farklı ulusların bir cumhuriyet içinde bulunmasını sağlayacak şekilde sınırlar değiştirilmiş, Rus ve Slav ırkına mensup topluluklar Orta Asya'daki Cumhuriyetler içine göç ettirilmiştir (Ziegler, 2006; 103-126). Zaten tarihte Rus emperyalizminin en belirgin özelliği istila ettiği ülkelerin en verimli, stratejik noktalarına Rusları yerleştirmek ve böylece hâkimiyeti altına almak olmuştur (Uçar, 2007; 42).

Ülkeler arasındaki su sorunu; Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan arasında gittikçe derinleşmektedir. Özellikle de Özbekistan ile Kırgızistan arasında daha önemli boyutlardadır. Su sorununun temel nedeni aslında Orta Asya'da da uygulanabilecek bir uluslararası su rejiminin bulunmamasıdır. Bağımsızlık sonrası suyla ilgili en büyük anlaşmazlık, başlıca su kaynakları olan Amu Derya ve Sir Derya nehirlerinin paylaşılmasından kaynaklanmaktadır (Spoor ve Krutov, 2003; 49). Bunlardan özellikle Amu Derya ve Sir Derya'nın kaynaktan denize dökülmesine kadar farklı ülkelerden geçmesi, ister istemez bölge ülkeleri arasında sürtüşmelere ve anlaşmazlıklara neden olmaktadır (International Crisis Group, 2002; 1).

Diğer bir sorunun başlangıcını Sovyetlerin dağılmasının ardından bu ülkelerdeki dini hareketleri arttırması oluşturmuştur. Gerek İmparatorluk Rusya'sında olsun gerekse Sovyet döneminde dini ve kültürel inanç ve gelenekleri İslami olan etnik grupların tamamı Müslüman halklar şeklinde anılmışlardır. Yine İmparatorluk Rusyası döneminde olduğu gibi, Sovyet Rusyasında da

---

¹ Özellikle Afganistan'da diğer Orta Asya ülkeleri gibi etnik yapı çeşitlilik göstermekte olup nüfus %40 Peştun,%25 Tacik,%19 Hazara,%7 Özbek,%4 Türkmen %5 diğerlerinden oluşmaktadır. Ülkede 47 farklı dil kullanılmaktadır. Bağımsızlıklarının ardından Kazakistan'ın yüzde 39'u Kazaklardan ve yüzde 38'i Ruslardan oluşmaktayken; Kırgızistan'ın yüzde 52'si Kırgız, yüzde 22'si Rus, yüzde 13'ü Özbek; Tacikistan'ın yüzde 62'si Tacik, yüzde 24'ü Özbek ve yüzde 7'si Rus; Türkmenistan'ın yüzde 71'i Türkmen, yüzde 9'u Özbek, yüzde 9'u Rus; Özbekistan'ın ise yüzde 71'i Özbek yüzde 8'i Rus ve yüzde 5'i Taciklerden oluşmaktadır. (Bkz: CIA World Factbook 2011, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>, (e.t. 19/08/2009)).

Müslümanlar, ülkenin varlığına yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır (Çelikpala, 2006; 214). Stalin döneminde, dinsel kültürün simgesi olan camiler, medreseler ve okullar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Sagadeev, 1994; 30). Özellikle bu durumun Rus ve Batı karşıtı eğilimleri de arttırmasından ve bölgede bir Müslüman-Hıristiyan ayrımı ve çatışmasına yol açmasından korkulmuştur (Olcoot, 1994; 150). Buna rağmen İslami kimliklerini tam anlamıyla kaybetmemiş olan Orta Asya ülkelerinde, toplumsal hayattan eğitime ve yönetim yapısına kadar hemen her alanda hâlâ bunun izlerini ve etkilerini görmek mümkündür. Zira Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Leninizm'in yıkılmasıyla ideolojik anlamda ortaya çıkan güç boşluğu birçok ülkede milliyetçilikle doldurulmaya çalışılsa da milliyetçiliğin tek başına bu güç boşluğunu dolduramaması üzerine dini faaliyetler bölge genelinde artmıştır (Khamidov, 2003; 1-6). Bu faaliyetlerin temel amacı mevcut yönetimlerin yerine dini esaslara dayalı yönetimlerin oluşturulmasıdır (Tabyshalieva, Swanström-Cornell-, op.cit., s. 3; Poonam Mann, "Religious Extremism In Central Asia", Strategic Analysis, Vol. 25, No. 9 (December 2001), http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_dec01map01.html, (e.t. 05/11/2003), ss. 5-6). Bölgedeki ülkelerin insan hakları karnesinin zayıf oluşu, demokratik kurumların yetersizliği (Erhan, 2003) ise bu durum için uygun bir ortam oluşturmuştur.

1952 yılında Ürdün'de politik bir parti olarak kurulan Hizbut Tahrir örgütünün amacı (Farouki, 1996; 53), İslam devletlerinde laik rejimleri yıkarak yerlerine şeriat kurallarına göre yönetilen bir İslam devleti kurmak olmuştur (Kimmage, 2007; 3). Özbekistan İslami Hareketi ise, Özbekistan'da Kerimov yönetimini yıkarak yerine İslami bir devlet oluşturmak amacıyla kurulmuştur (MANN, Poonam. "Islamic Movement of Uzbekistan: Will it Strike Back?", Strategic Analysis, Vol. 26, No. 2, 2002, 17 Kasım 2007, http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_apr02map01.html).

Washington yönetiminin köktendinci gurupların yıkıcı eylemlerinin tüm antidemokratik uygulamalarına karşı Orta Asya rejimlerini desteklemiş (Menon, 2002; 190) ve bölgenin sorunlarıyla istismara açık oluşunun tipik bir örneğini oluşturmuştur. Özbekistan İslam Hareketi ve Taliban gibi terör örgütlerinin kendilerine finans sağlamak üzere uyuşturucu kaçakçılığını kullandığından bölge devletleri organize suçlarla mücadele konusunda yetersiz kalmaktadırlar (Erhan, 2004; 123-149). Taliban gruplarının geçtiğimiz on yılda uyuşturucu kaçakçılığını vergilendirmeden yıllık 75-100 milyon dolarlık gelir elde ederken, 2005 yılından 2009 yılına kadar kaçakçılığın vergilendirilmesinden bu rakamın yıllık 90-160 milyon dolara ulaştığı tahmin edilmektedir (Gürer, Cüneyt., "Afganistan Kaynaklı Uyuşturucu Kaçakçılığı ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri", <http://guneyturkistan.wordpress.com/2009/11/02/afganistan-kaynakli-uyusturucu-kacakciligi-ve-uluslararasi-guvenlige-etkileri/> (e.t.02/11/2009). Orta Asya'ya giren uyuşturucunun bir kısmı bölge içinde dağıtılıp tüketilirken, bir kısmı da buradan Rusya'ya ve Avrupa ülkelerine sevk edilmektedir (Olcott ve Udalova, 2005; 2). Böylelikle Afganistan, İran ve Pakistan'dan Rusya ve Avrupa'ya uyuşturucu madde ticareti için ana geçiş güzergâhlarından birisi olarak

kullanılmaya başlanmıştır (Nichol, 2007; 20-21). Sınır problemleri, bölge devletleri arasındaki işbirliği eksikliği, suç örgütleri ile mücadele edecek birimlerin eğitim, teçhizat, bütçe ve teknoloji olarak yetersizliği, işsizlik rüşvet gibi sosyo – ekonomik sorunlar nedeniyle Dünya genelinde üretilen ve kaçakçılığı yapılan afyon ve eroininin %90 nından fazlası Afganistan kaynaklı olmasına, dünya genelinde yılda üretilen toplam 3700 ton afyonun 3500 tonu Afganistan’da üretilmesine sebebiyet vermektedir (Gürer, Cüneyt, “Afganistan Kaynaklı Uyuşturucu Kaçakçılığı ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri”, <http://guneyturkistan.wordpress.com/2009/11/02/afganistan-kaynakli-uyusturucu-kacakligi-ve-uluslararasi-guvenlige-etkileri/> (e.t.02/11/2009).

Sınır sorunları, etnik problemler, su sorunları ve uyuşturucu kaçakçılığının sonucunda ortaya çıkan iç sorunlar; ilgili taraflar arasında çatışma yaratması, ekonomik durumlarını ve politik bağımsızlıklarını geliştirmek üzere yapılan işbirliğinin güvenilirliğini önlemesi ve hatta bilinen dış tehdide karşı yabancı güçlerden bir garanti almak için anlaşmaya çabalanması gibi birçok sebepten dolayı bu durum potansiyel istikrarsızlık sebebi olarak düşünülmelidir. İlgili ülkelerin yabancı müdahalelere karşı işbirliğinden kaçınmasını sağlayan bu etkenler, bunun yerine yabancı güçleri bu zayıflığı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya davet etmektedir. Bu durum gerek Rusya gerekse ABD için herhangi bir kargaşada bu ülkeleri kontrol altına almaları için elverişli bir ortam yaratmaktadır.

Bu sorunların bölgede bulunan NATO’nun gerek faaliyetlerine gerekse güvenliğine etkileri, sorunları her daim sıcak tutulabilme potansiyeline istinaden devam edebilecektir. NATO, küresel bir güvenlik örgütü haline gelmesi noktasında, siyasal, ekonomik ve sosyal zorluklarla karşı karşıya olsa da, XXI. yüzyılın tehditleriyle mücadelenin bunları dikkate alarak gerçekleştirilebileceği açıkça ortadadır. Bu nedenle yukarıda bahsi geçen yeni dönemin sorunları ile mücadelede uluslararası işbirliğinin sağlanmasında en etkili adres, daha önceki dönemlerde elde ettiği başarılar da göz önünde tutularak yine NATO olacaktır (Erhan, 2004). Bu sebepten dolayı bu sorunların çözümü için NATO, bölgede geliştirilen işbirliği girişimlerini önemsemek durumundadır.

3. BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTLERİ

Bağımsızlığın ilk yıllarında Orta Asya’da işbirliğinin sağlanmasına yönelik oluşturulan ilk kurumsal yapı 8 Aralık 1991’de Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya tarafından kurulmuş olan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) (Karaev, 2005; 49), 1994 Nisanında yürürlüğe giren ve bölge ülkelerinden Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan’ın dahil olduğu Kolektif Güvenlik Antlaşması ve sonrasında, 2002’de aralarındaki askeri işbirliğini arttırmak için örgütlenmeye giden Kolektif Güvenlik Antlaşması üyeleri, Kolektif

Güvenlik Antlaşması Örgütü kurulmuştur (Nikitin, 2007; 35)⁴². Karşılıklı güven, işbirliği, silahsızlanma ve güvenlik gibi prensipleri ön plana çıkararak (Al-Qahtani, 2006; 129) bölgede istikrarı sağlamaya yönelik olarak kurulan bir başka örgütse, bilindiği gibi Şanghay İşbirliği Örgütü'dür. NATO'nun Doğu Avrupa'ya genişlemesini Rusya tehdit algılarına, Çin de insan hakları konusundaki baskısından ve ABD'nin Tayvan'la olan ticaretinden dolayı rahatsız olduğundan, aralarında gelişen ilişkiler Eylül 1994 te yapıcı ortaklığa ve Nisan 1996 da stratejik ortaklığa dönüşmüştür (Çolakoğlu, 2004; 173-197). 1996'da Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından imzalanan "Sınır Ülkeleri Arasında Askeri Güveni Arttırmaya Yönelik Antlaşma" ve 1997'de "Sınır Bölgelerinde Askeri Kuvvetleri Azaltma Antlaşması"na dayanan girişimlerle başlayan Şanghay İşbirliği Örgütü, 2001'de Özbekistan'ın katılımının ardından uluslararası bir örgüt niteliğini almıştır (Foreign Affairs Ministry of Peoples Republic of China, "Shanghai Cooperation Organization", <http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/sco/t57970.htm>, (e.t. 04/04/2006). 2004'den itibaren Moğolistan, 2005'den itibaren İran, Hindistan, Pakistan ve 2007'de de Türkmenistan gözlemci üye olarak örgütün zirve toplantılarına kabul edilmiş (Norling ve Swanström, 2007; 429-444) oluşu ise örgütün bölgesel olarak etkin bir güç oluşunun işaretidir.

Diğer bir örgüt ise Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan tarafından ilk faaliyetleri Orta Asya Ekonomik Birliği adı altında sürdürülen örgüt olup, 1998'de Tacikistan'ın katılımıyla beraber Orta Asya Ekonomik İşbirliği'ne dönüşmüştür. 2002'de ise Orta Asya İşbirliği Örgütü adını alan Örgüt, 2004'te Rusya'nın da katılımıyla yine Rusya'nın baskın konumunda olduğu bir örgüt haline dönüşmüştür. Nisan 2005'te söz konusu örgüt, Rusya'nın önderliğinde olan Bağımsız Devletler Topluluğu ve Güneydoğu Asya'daki on ülkeden oluşan ve ekonomik birlik olan ASEAN ile işbirliği ilişkilerini tesis etmiştir.

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, Avrasya Ekonomik Topluluğu, Orta Asya İşbirliği Örgütü gibi örgütlerin temel özelliği, Rusya'nın eski Sovyet nüfuz alanlarındaki istikrarsızlığı önlemek ve başka güçlerin bölgeye yönelik angajmanlarını sınırlamaya yönelik olmasıdır. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün temel özelliği ise, Rusya'yla beraber diğer bölge güçlerinin de bu örgütlenmelerde rol oynamasıdır. Bu grubun bir diğer özelliği ise bölgedeki Amerikan angajmanına tepki niteliğinde olması ve bu angajmanı dengelemeye yönelik politikalar izlemesidir (Ekrem, "Şanghay İşbirliği Örgütü Üzerinde Çin-ABD Sorunları", <http://www.turksam.org/tr/a946.html>, (e.t. 21.06.2007). Fakat zaman içerisinde Rusya bu fikrin aksini gösteren oluşumlar içinde bulunmaya başlamıştır. 1991'den itibaren Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi (KAİK) çerçevesi içinde sürdürülen iş birliğine dayanarak, Rusya 1994 yılında Barış İçin Ortaklık'a

---

² Bu arada Özbekistan 2006'da Örgüte katılmıştır.

katılmış ve NATO ile BİO'nun ötesinde "Daha Geniş ve Güçlendirilmiş Diyalog ve İş birliği" geliştirmeyi kabul etmiştir. 1995 Bosna Barış Anlaşması'nın askerî boyutlarının uygulanmasında NATO ile Rusya arasındaki iş birliği, güvenlik alanında aralarında gelişmekte olan iş birliğine önemli bir yeni boyut kazandırmıştır. Rusya birliklerinin NATO başkanlığındaki Uygulama Gücü (IFOR) ve daha sonra onun yerini alan İstikrar Gücü'nde (SFOR) İttifak ve diğer Ortak ülkelerin birliklerinin yanında ilk defa olarak yer almıştır (NATO Basın ve Enformasyon Bürosu., 2001; s:77-79). Ayrıca NATO Müttefikler ve Ortakların bakanları 30 Mayıs 1997'de Portekiz'de Avrupa-Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyini (AAOK) kurmuşlardır ve Rusya bu oluşumun içinde yer almıştır (Fritch, Paul, "NATO-Rusya Ortaklığı: Görüldüğünden Daha Fazlası", <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/analysis1.html>, (e.t. 07.08.2007). Rusya görüş ayrılıklarına rağmen, NATO için Afganistan'a Rusya üzerinden silah hariç kargo transferi anlaşmasını yürürlüğe koyduğunu açıklamıştır. Böylece NATO'nun Rusya'yla birçok alanda işbirliği yapabildiğini göstermiştir (Diril, Yasemin., "NATO Zirvesi Amacına Ne Kadar Ulaştı?", http://www.bilgesam.org/tr/index.php?Option=com_content&view=article&id=120:nato-zirvesi-amacina-ne-kadar-ulat&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147, (e.t. 04.04.2008). 2002'de Rusya ile ilişkiler yeniden yapılandırılmış ve yeni NATO-Rusya Konseyi (NRK) kurulmuştur. Her ne kadar 2003'ten sonra Moskova'nın dış politikası daha bağımsız ve iddialı olmaya başlamış ve NATO ile ilişkiler tatsızlaşmaya başlamışsa da, Rusya-NATO ilişkileri yine de yaşayabilmiş ve gelişmiştir. Moskova, NATO ile Barış İçin Ortaklık Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması (SOFA) imzalamış, Almanya ve Fransa'ya toprakları üzerinden geçerek, Afganistan'a uzanan bir koridoru kullanma izni vermiştir. 2008 Bükreş zirvesinde bütün yukarıdaki sayılan ilişkilere rağmen, Rusya hiçbir zaman NATO'nun genişlemesinden ve sınırlarını doğuya doğru kaydırmasından memnun olmamış ve bu memnuniyetsizliğini açık açık dile getirmekten de çekinmemiştir. Putin genişleme sonucunda NATO'nun eski SSCB sınırlarına dayandığını, daha fazla genişlemenin artık Rusya'nın problemi haline geldiğini ifade etmiştir. Putin konuşmasında askeri-politik bir örgüt olan NATO'nun genişlemesi karşısında Rusya'nın kendi güvenliğini korumak için bazı tedbirler almak zorunda kalacağını da açıklamıştır. Putin, tek kutuplu dünya düzeni oluşturulmasına da karşı çıktıklarını ifade etmiştir (Özbay, 2008). Fakat Putin küresel stratejik ilişkilerin korunabilmesi için ABD ile yakın işbirliğine önem vermiş ve 11 Eylül'den sonra ilişkiler çatışmadan ziyade işbirliğine kaymış ve güvenlik konularını ele almıştır (Duncan, 2003; 4).

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün küresel alanda belirleyici unsur olarak yerini alabilmesi için, sınır güvenlik anlaşmalarının ötesinde ekonomik, politik ve kültürel işbirliğini istenilen düzeylere taşıyarak İran, Hindistan ve Pakistan gibi Asya-içi denge unsurlarını da içine katarak, NATO'nun genişleme planlarına karşı bir Asya cephesi oluşturması gerekecektir (Celalifer, 2008).

Örgütte, BM Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesinden ikisi, yani Çin ve Rusya yer almaktadır. Dünyada stratejik nükleer silaha sahip olan ülkelerin (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan, Kuzey Kore, İran) yarısı bu örgütte yer almaktadır; Örgüt dünyanın en büyük ordusuna sahiptir; Zengin yeraltı ve yer üstü kaynaklara, belli düzeyde teknolojiye ve nitelikli insan kaynağına sahip olmakla birlikte ekonomik özellikle enerji alanında birbirini tamamlayıcı ilişkilere sahiptir. Aynı zamanda dünyanın en büyük pazara sahip olduğu gibi, en büyük enerji üretim ülkesi ile dünyanın en çok enerji tüketim ülkeleri bulunmaktadır (Clawson, 2003; 127-146; EC (European Communities), Mantzos,L.,et.al., 2003; 24; Klare, 2005; 150-158; Umbach, Frank,“ Europe’s Energy NonPolicy”, Globale Energiesicherheit Analyses,Transatlantic Internationale Politik, No:4, Berlin, 2004, pp.52-60.S.54, <http://en.internationalepolitik.de/archiv/2004/winter2004/europe---s-energy-non-policy.html> ,(e.t.03.05.2007).

4. ENERJİ SORUNSALI

Orta Asya-Kafkasya enerji hattının işlerliğe kavuşturulup, Rus ve Çin etkisinin sınırlandırılmasını hedefleyen ABD, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan’la yaptığı askeri işbirliği anlaşmaları yapmıştır. Bu girişimlerin arzulanan düzeyde başarıya ulaşmadığı, Çin’in öncülüğünde hayata geçen ŞİÖ’nün Orta Asya nezdinde yarattığı anlam kadar, Çin’in artan enerji talebi, Rusya ile olan ilişkilerini daha üst boyuta taşımakla kalmayıp, bir yandan geçmişten süre gelen, diğer yandan yeni ortaya çıkan sorunların çözülmesini de teşvik etmektedir (Ikegami, Masako, “NATO ve Japonya: Asya’da İstikrarın Güçlendirilmesi”, <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/art4.html>, (e.t. 07.02.2007).

Fakat Orta Asya ve Kafkasya’daki enerji ticaretinin gelişmesinde çeşitli engeller bulunmaktadır. Afganistan ve Pakistan’daki çatışma ortamı, bu bölgede yer alan ülkelerin birbirleriyle olan sorunları, yeni boru hatlarının inşasındaki rekabet (bu ülkelerin her biri aynı enerji pazarlarını hedefleyen rakiptirler aynı zamanda), bölgesel enerji kurumlarının eksikliği, enerji sektörüne yönelik politikaların birbiriyle uyumsuz olması, işbirliği alanını daraltan en önemli hususlardır. Orta Asya ve Kafkasya enerji ticaretinde Rusya’nın özel bir yeri olduğu açıktır. Rusya’nın Asya hedeflerinden en önemlisi kuzeydoğu Asya’da, Çin’de, Kore’de ve Japonya’da petrol ve doğal gaz pazarını artırarak temel tedarikçi olmaktır. Buradan hareketle Rusya, Orta Asya ve Kafkasya enerji kaynaklarını mümkün olduğu ölçüde kendi kontrolünde tutmak zorunluluğundadır (Bilgin, Mert., “ Yeni Asya’nın Enerji Paradigmasında Orta Asya ve Kafkaslar: Rusya, AB, ABD, Çin, İran ve Türkiye arasındaki açmazlar ve stratejik açılımlar”, <http://stratejikongoru.org/pdf/yeniasyaninenerjiparadigmasi.pdf>, (e.t. 10/08/2010). ABD’nin önümüzdeki dönemde Orta Asya enerji kaynaklarının Afganistan üzerinden Güney Asya’ya; Güney Asya üzerinden de Hint Okyanusu’na çıkarılmasını öngören projeleri destekleyeceğini ima etmiştir. Türkmenistan doğalgazını Afganistan ve Pakistan üzerinden Hint

Okyanusu'na taşıyacak olan Trans-Afgan Boru Hattı için 2006'da yapımına başlamış ve boru hattının yönünün değiştirilerek, Pakistan üzerinden Hindistan'a kadar uzatılması kararlaştırılmıştır. Boru hattının Hindistan'a kadar uzaması Hindistan'ı, Güney Asya ve Orta Asya enerji bütünleşmesi sürecine dahil etmektedir. ABD, bölgenin diğer bir önemli boru hattı projesi olan İran-Pakistan-Hindistan Hattı'na karşı çıkarken Trans-Afgan Hattı'nı desteklemektedir. Böylelikle Afganistan'ın enerji ihtiyacını karşılayarak, Afganistan'a Orta ve Güney Asya arasında koridor misyonu yüklemektedir. Diğer yandan Kazakistan'ın Çin'le, Pakistan'ın ve Hindistan'ın İran'la, Hindistan'ın Rusya ile Japonya'nın da İran'la geliştirdiği önemli enerji projeleri bulunmaktadır. Bu projelerin gerçekleşmesi durumunda ise Orta Asya enerji projesinin gerçekleşmesi zor görünmektedir (Veliev, Cavid., "Büyük Orta Asya Projesi", <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=522&sayfa=0>, (e.t. 19/08/2010).

NATO'nun önemli bir kanadı olan AB'nin, Haziran 2007 tarihinde Orta Asya Strateji Belgesi'nde kabul ettiği gibi bölgeye yönelik giderek artan ilgisinden birisi söz konusu bölgenin ekonomik potansiyelidir (Şensoy, Süleyman, "Avrupa Birliği-Türkiye Orta Asyanın Çok Boyutlu Güvenliği" , 29.04.2008, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/27/avrupa_birligi_turkiye_orta_asyanın_cok_boyutlu_guvenligi (e.t. 19/08/2009). AB'nin, Orta Asya politikasındaki hareketlenmesinin en önemli nedenlerinden biri enerji arz güvenliği açısından bölgenin ciddi bir alternatif olarak ortaya çıkmasıdır. AB'nin bu politikaya yönelik hedeflerinin yer aldığı listenin başında Orta Asya cumhuriyetlerinden Avrupa pazarlarına sürdürülebilir ve güvenli bir enerji akışının sağlanması yer almaktadır. Bu çerçevede AB, enerji kaynaklarının işletilmesi için gerekli yatırımın sağlanmasını ve gelişmiş piyasalara enerji arzını kolaylaştıracak girişimlerde bulunmayı ve hükümetler bazında bu girişimleri desteklemeyi öncelikli hedefleri arasına koymuştur. AB özellikle enerji arzını coğrafi olarak çeşitlendirmek zorunda olduğu gerçeği ile yüz yüze kaldığından, Orta Asya ülkeleri ile daha yakın ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. AB, dünyanın tek başına en büyük gaz tüketicilerinin başında gelmekte ve aynı zamanda giderek artan petrol ithalatı açısından da büyük bir enerji pazarı olmaktadır. ABD ise yavaş artan bir eğriyle gaz pazarında ve büyüyen petrol ithalatı nedeniyle bu sektörde büyük bir enerji pazarıdır. Tabii küresel rekabet içindeki Çin ve Hindistan bu enerji pazarlarıyla enerji kaynaklarına dönük bir yarışma içinde bulunmaktadırlar. Japonya ve Güney Kore ise rekabetin farklı bir boyutunda yer almaktadırlar (Demir, M. Faruk., " Sıcak Kuşak Üzerinde Çözüm Arayışları: Nato Afganistan Enerji Güvenliği", http://www.mfarukdemir.com/yayin/enerji_guvenligi_icin_isbirligi.pdf, (e.t. 21/09/2010).

Petrol dışında bölgedeki diğer önemli bir kaynak ise uranyumdur. Gerek Rusya'nın gerekse Çin'in bu kaynağa olan ihtiyacı bölgede kontrolü sağlama isteğini çoğaltacaktır. Şimdilerde bilinen rezerv açısından 860.000 ton uranyuma sahip Kazakistan ve 150.000 ton rezerve sahip Özbekistan'ın yakın gelecekte yeni sahaların bulunması ve daha düşük kaliteli madenlerin ticari açıdan kullanılabilir

hale gelmesi nedeniyle ciddi anlamda stratejik önem kazanacakları tahmin edilmektedir (Külebi, Ali., “Orta Asya'nın Öteki Stratejik Zenginliği: Uranyum”, <http://www.nukte.org/node/183>, (e.t. 12/09/208).11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin serseri devletler (Roque States) olarak nitelendirdiği ülkelerin kitle imha silahlarına sahip olmasının bütün dünya ülkeleri için tehdit oluşturması (Sümer, 2008; 133) gerçeği ve bu silahlar için gerekli kaynakların bu bölgede olması ise ayrı ve başlı başına önemli bir sorun olarak belirlemektedir. ABD'nin dünyada tek egemen devlet olabilmesi için potansiyel düşmanlarını ortadan kaldıracak ya da saf dışı bırakacak bir yapı oluşturmasının gerekliliği (Kissinger, 2000; 641) ve bu amaç uğruna NATO gibi askeri bir gücün Afganistan'da kullanılması beraberinde güvenlik konularını sıcak tutacaktır.

5. SORUNLARA KARŞI NATO'NUN YAKLAŞIMLARI

İki kutuplu dünyanın ortadan kalkmasıyla NATO'nun değişimi kaçınılmaz olmuş ve NATO'nun devamının tartışıldığı bir ortamdan yeni güvenlik risklerinin ortaya çıktığı varsayımıyla NATO'ya yeni görevler biçilmiştir. Böylece NATO hem varlığını koruyabilecek hem de daha önce hiç olmadığı kadar politik ve dünya politikalarında küresel bir oyuncu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni güvenlik ortamında NATO'nun karşı koyması gereken riskler; etnik çatışmalar, insan hakları ihlalleri, siyasi iktidarsızlıklar, ekonomik zafiyetler ve biyolojik silahların yaygınlaşması olarak belirtilmektedir (Gürler, 2009; 90).

NATO'nun görev alanı ile varolan/varolacak stratejisinin yukarıda bahsi geçen sorunlara müdahalesinde önemli yer tutacağı gerçeği de göz ardı edilmemelidir. NATO'nun görev alanı; kriz yönetimi, barışı koruma, eğitim, lojistik destek ve insanı yardıma kadar geniş bir kapsamda olmaktadır (NATO operations and missions”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52060.htm). NATO'nun stratejisi ise esas itibarı ile 1949'dan 1991'e kadar geçen dönemde “savunma” ve “caydırıcılık” olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte dönemin son yirmi yıllık bölümünde “diyalog” ve “detant” (yumuşama)'a giderek artan ölçüde önem verilmiş olduğu da söylenebilir. 1991'den sonra ise temeli oluşturan “caydırıcılık” ve “savunma” konseptlerinin yanı sıra “işbirliği” ve “güvenlik” kavramlarının da kabul edildiği daha geniş bir yaklaşım benimsenmiştir (Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler).

Bu kapsamda NATO'nun alan dışı bölgesinde çıkabilecek kriz ve çatışmalarda, barışı koruma adına yapılacak operasyonlarda yeni ortak üyelerin askeri kuvvetlerini kullanmayı amaçlanmıştır. Krizlerin çözümünde kendi askerî kuvvetleri yerine bu ülkelerin askerî kuvvetlerinin kullanılması planlanmıştır

(Çayhan ve Ateşoğlu, 1996). Barış İçin Ortaklık (BİO)³ programına katılan ülkelerin kuvvetlerini, uzun vadede NATO üyelerinin kuvvetleri ile çalışabilecek şekilde geliştirmesini sağlamak amaçlanmıştır. BİO programı, NATO ile Orta Asya ülkeleri arasındaki koordinasyonu arttıran bir program olmakla beraber, tek başına bölgesel problemleri çözebilecek bir yapıya sahip olmamıştır. Programın asıl önemi bölge ülkelerinin NATO'nun eğitim vasıtasıyla gelişmelerine katkısı olmaktadır (Simon, 2004; 33).

11 Eylül sonrası dönemde NATO, Avrupa-Atlantik bölgesi dışındaki bölgelere kuvvet sevk etmiş, “enerji güvenliği” gibi yeni tehditlerin ortaya çıkması NATO liderlerini 2010 yılında yeni bir stratejik konsept oluşturmaya sevk etmiştir (“NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler”) 11 Eylül saldırıları ile birlikte küresel güvenlikle ilgili tehdit algılamalarındaki değişim süreci hızlanarak yeni tehdit unsurları belirginleşmeye başlamıştır. Sonuçta bir güvenlik organizasyonu olan NATO, güvenlik anlayışındaki bu değişime bağlı olarak, XXI. yüzyıldaki güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yeniden yapılanmaktadır. Bu yapılanma sürecinde ABD İttifakı değişime zorlayan lider olarak başrol oynamaktadır. XXI. yüzyılın uluslararası sisteminde asimetrik savaş ön plana çıkarken NATO'nun güvenlik konseptindeki değişimle Soğuk Savaş dönemindeki caydırıcılık stratejisi yerine “acil mukabele” ve “müdahale” unsurları NATO'nun güvenlik anlayışının temeline oturmuştur. (NATO'nun Tarihi İstanbul Zirvesi ve Sonuçları, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, http://www.turksae.com/face/index.php?text_id=74 (23.02.2009)

2010 yılında Lizbon Zirve Toplantısı'nda önümüzdeki on yılda NATO'nun neler yapması gerektiği açık ve net bir vizyonla beyan edilmiştir. Günümüzdeki güvenlik ortamı, NATO üyesi devletlerin halklarının ve topraklarının güvenliğini etkileyecek unsurları bünyesinde barındırdığından güvenliği sağlamak adına İttifak'ın sorumluluğunda olan ve üstlenmeye devam edeceği üç temel göreve ortak savunma, kriz yönetimi ve işbirlikçi güvenlik olarak işaret edilmiştir. Güvenlik ortamı başlıklı bölümde, NATO'nun sınırları dışında oluşan bir istikrarsızlık ve çatışmanın özellikle aşırıcılık, terörizm ve silah, uyuşturucu, insan ticareti gibi yasadışı uluslararası aktiviteleri beslemesi durumunda doğrudan İttifak'ın güvenliğine yönelik bir tehdit oluşturacağı; iletişim, ulaşım, transit

---

³ Barış İçin Ortaklık (BİO) 10-11 Ocak 1994 tarihinde Brüksel'de yapılan NATO zirvesinde, Devlet ve Hükümet Başkanları Barış İçin Ortaklık Programı'nı başlattılar. BİO'ya, Türkmenistan 10 Mayıs 1994'de, Kazakistan 27 Mayıs 1994'de, Kırgızistan 1 Haziran 1994'de, Özbekistan 13 Temmuz 1994'de katılmıştır (Myraunet, 2006: 250-251). Tacikistan ise bu programa Şubat 2002'de katılmıştır (Erdem Vahit, 2005: 202). Ayrıca Orta Asya ülkelerinin 21 Aralık 1991'den 4 Kasım 2005'e kadar uluslararası örgütlerle ilişkilerinin kronolojik sıralaması için bkz. MYRAUNET, John ve Simaityte, FAUSTA. “Relations Between Central Asian States and Multilateral Organizations. A Chronology”, BERG, Andrea / Anna KREIKEMEYER (Ed.), Realities of Transformation: Democratization of Central Asia Revisited, Nomos, 2006.

yollar, uluslararası ticaretin yapıldığı ana arterler, enerji güvenliği ve istikrarın tüm ülkeleri ilgilendirdiği göz önüne alınarak bu alanların zarar görmemesi için aktif uluslararası işbirliğinin gerekli olduğunun su kaynaklarının azalması, artan enerji ihtiyacı gibi çevresel tehditlerin İttifak'ı ilgilendiren bölgelerin güvenlik yapısını değiştirebileceğinin altı çizilmiştir. (Akçadağ, 2010)

İstikrarlı ve güvenilir enerji tedariki, alternatif enerji ulaştırma hatlarının, tedarikçilerinin ve kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerji şebekelerinin birbirlerine bağlanmaları kritik önemini korumaktadır. Kritik çevresel ve kaynak sınırlamaları, sağlık riskleri, iklim değişiklikleri, su kıtlığı, artan enerji gereksinimleri NATO'nun ilgi sahasındaki güvenlik ortamını şekillendirecektir. Bu durum NATO planlama faaliyetlerini önemli ölçüde etkileyebilecek potansiyele sahip bulunmaktadır (Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler).

İşbirliği aracılığıyla uluslararası güvenliği geliştirme başlıklı bölüm AB ile ortaklığın NATO için temel teşkil ettiği; ayrıca NATO-Rusya işbirliğinin ortak barış, istikrar ve güvenlik ortamı oluşturulmasına yaptığı katkı nedeniyle stratejik bir önem arz ettiği; bu nedenle özellikle füze savunması, terör karşıtı operasyonlar, uyuşturucu maddelerle ve korsanlara karşı mücadele ile uluslararası güvenliğin desteklenmesi gibi ortak güvenlik çıkarlarının olduğu konularda Rusya ile siyasi istişare ve işbirliğinin geliştirileceği; diyalog ve ortak hareket hususlarında Rusya-NATO Ortaklık Konseyi'nde yararlanılacağı da belgede yer almıştır (Akçadağ, 2010)

NATO-Rusya Konseyi (NRK) tarafından tecrübelerin diğer ülkelerle paylaşılması hususunda oluşturulan ağ, uyuşturucu ticareti ile mücadele konusunda eğitim ve NATO-Rusya Konseyinin terörizm konusunda uygulamaya geçirdiği eylem planı (NATO's relations with Russia", [http://www.nato.int/cps/en/SID-5EB4A1BD-146C5480/natolive/topics_50090.htm?](http://www.nato.int/cps/en/SID-5EB4A1BD-146C5480/natolive/topics_50090.htm?selectedLocale=e); "NATO-Russia Council Action Plan on Terrorism", http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_72737.htm?selectedLocale=e) işbirliğinin ele alındığının göstergeleri olmaktadır. NATO uluslararası örgütler ve aktörler ile savunma ve güvenlik konularında işbirliğini kapsamlı yaklaşım çerçevesinde geliştirmektedir ("Partnerships: A cooperative approach to security", [http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_84336.htm?](http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_84336.htm?selectedLocale=e)).

Avrupa-Atlantik bölgesinin içinde ve dışında, NATO diğer aktörlerle birlikte hareket ederek siyasi, sivil ve askeri kriz yönetim araçlarını etkili kullanmak suretiyle çözüm üretebilmelidir. İstikrar ve yeniden yapılandırma sorumluluğu en uygun olarak bu konularda gerekli birikim, yetki ve yeteneğe sahip aktörler tarafından üstlenilmelidir (Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler).

6. SONUÇ

Soğuk Savaşın sona ermesi ile artık daha güvenli bir dünyanın kendilerini beklediğini düşünenler çok çeşitli tehditleri içinde barındıran geniş bir güvenlik algılaması ile karşı karşıya kalmışlardır. Güvenlik kavramı, devletin askeri gücünden daha geniş bir eksenle düşünülmesi ihtiyacı, yumuşak güvenlik kavramının bu alanda kendine yer bulmasını sağlamıştır (Aldis, ve G. HERD, 2004;170).

Özellikle iç istikrarsızlık etkenlerini ele aldığımızda, Rusya tarafından belirlenen sınırlar, gerçekten ülkeler arasında savaşı sürdürmek için bir istikrarsızlık etkeni olarak hesaba katılabilir.⁴ Taraflar arasında vuku bulacak bir çekişmenin, bölgesel veya ülkeler arası olarak kalmayacağı göz ardı edilmemelidir. Hepsi uluslararası bir problem haline gelme potansiyeline sahiptir. Barış zamanında bile bölgedeki herhangi bir ülkeden karşı tehdit algılayan bir devlet bölgedeki veya dışarıdaki ülkelerle anlaşma yapabilir. Bu, özellikle Amerikan hedeflerine 11 Eylül saldırısından sonra ortaya çıkmış bir küresel mücadele olduğu için Rusya ve Amerika gibi her iki karşıt güç içinde geçerli olmuştur. Amerikan hükümetinin bölgeyi gerçek küresel güç olmak için çok önemli bir yer olarak gördüğü gibi Rus hükümeti de bu eski Sovyet bölgesinde kontrolü kaybetmenin dünya politik ve ekonomik mücadelesinde ikinci sıraya düşmeyi kabul etmek olduğunun farkındadır. ABD, Rusya, Çin ve İran'ı kontrol etmek ve Afganistan'ın güvenliği sağlamak, kazanılan hâkim pozisyonu korumak ve doğal kaynakları kontrol etmek için bu devletlerin zayıflıklarını ve güvenlik sorunlarını istismar edebilir. Bu durum NATO'nun kısa vadede olmasa da uzun vadede AB'nin çıkarlarıyla ters düştüğü takdirde etkinliğini yitirmesine sebep olabilir.

İki kutuplu dünyanın ortadan kalkmasıyla NATO'nun değişimi kaçınılmaz olmuş ve yeni güvenlik risklerinin ortaya çıkmasıyla yeni görevler belirlemiştir. Böylece NATO hem varlığını koruyabilecek hem de daha önce hiç olmadığı kadar politik ve dünya politikalarında küresel bir oyuncu olarak karşımıza çıkacaktır.

Tabii ki burada NATO'nun faaliyet alanının giderek genişlemesindeki en önemli etkenlerden birisi de İttifakın, ABD'nin dış politika önceliklerinde büyük önem arz etmesidir. Bu nedenle, Amerikalı politika yapıcıları NATO'nun uluslararası sistemdeki ağırlığını ABD dış politikasına yaptığı katkılarla bağlantılı hale getirerek NATO'nun alan dışı operasyonları ve yeni görev tanımlamalarını reddetmesini engellemeye çalışmaktadır. Bu noktada önemli olan unsur Avrupalı müttefikler ile olan ilişkilidir. ABD, NATO'nun faaliyet alanları ile ilgili Avrupalı devletlerin karşı çıkarlarının zararına olacağını bildiği için bu unsuru

---

⁴ Eski Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in de belirttiği gibi Pakistan Afganistan sınırındaki sorunlar çözülmediği sürece ne yapılırsa yapılsın El-kaide destekli Taliban terörü devam edecektir.

dikkatle göz önünde tutmaktadır (<http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/turkish/analysis.html>, (e.t. 25/01/2009)). Bu bağlamda NATO'nun gelecek dönemdeki politikalarında ABD'nin dış politika çıkarları ve ABD ile Avrupalı müttefikler arasındaki ilişkilerin seyrinin büyük önem taşıdığı ortadadır.

NATO'nun önemli bir kanadı olan AB'nin, Orta Asya ile ilişkileri düzeyindeki gelişmeler açısından bakıldığında en önemli hususun, enerji meselesi olduğunun göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. 21. yüzyılın enerji açısından kıyasıya rekabet şeklinde cereyan edeceği, bir bağımsız değişken olarak enerjinin birçok bağımlı değişken faktörü etkileyebileceği ve enerji üzerinde kontrol sağlamayı başaranın diğer alanlarda da gücü elinde barındırabileceği dikkate alındığında enerji üzerinden geliştirilen politikaların ciddiyeti diğer tüm alanlardaki politikaları gölgede bırakmaktadır. Ayrıca Afganistan'da yaşanacak bir başarısızlık sonucu Avrupa'nın ABD'nin stratejik çıkarlarının egemen olduğu NATO'dan bağımsız bir Avrupa ordusu fikrinin hayata geçirilmesini çabuklaştırabilir. Kurulması durumunda NATO ile beraber çalışacak olan Avrupa ordusu, her ne kadar Avrupalı politikacılar Avrupa devletlerinin NATO'dan ayrılması ihtimaline değinmeseler de, Avrupa ve Amerika'nın farklılaşan çıkarları ve dış politikalarını göz önüne aldığımızda NATO'nun kısa vadede olmasa bile uzun vadede yok olması ihtimalini bu kapsamda gündeme getirebilir (Erkmen, Gülru., "Nato'nun Geleceği", <http://tarihonline.blogspot.com/2007/09/natonun-gelecei.html> (e.t. 11/03/2009)).

Fakat belirsizliğini korumakla beraber, Soğuk Savaşın sona ermesi, NATO'nun varlığını ortadan kaldırmamıştır. NATO'nun, üyelerinin güvenlik ve istikrarı için politik danışma ve askeri işbirliği sağlayan bir ittifak oluşu ve bu özelliklere sahip bir İttifakın yaşamını devam ettirmesinin, Avrupa'nın bütünleşmesi için en önemli faktörlerin birini oluşturması hep göz önünde bulundurulacaktır. NATO'nun varlığını devam ettirmesi için ikinci önemli sebep ise, NATO'nun BM ve AGİT gözetiminde kriz yönetimi, barışı korumaya yönelik bölgesel sorunlara bulacağı çözümler olacaktır. NATO'nun Afganistan'a verdiği desteğin devamı ve yürütmekte olduğu harekâtın başarısı NATO'nun geleceği açısından önem taşımaktadır. Üçüncü önemli sebep ise, bundan sonra küresel terörizmle mücadele kapsamında, dolayısıyla bahsi geçen sorunların terörizme olan katkısının bertaraf edilmesinde, NATO'nun üstleneceği öncü roldür. 11 Eylül sonrasında ABD'nin güvenlik politikasında meydana gelen değişikliklerle "asimetrik savaş" kavramının kabulü bunun göstergesidir. Bu nedenle kolektif savunma da bütün dünya için İttifak'ın temel amacı olmaya devam edebilecektir (Bozkurt, Enver., "Nato'nun Geleceği", <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/7UjMXMLMqy0CBZ1PINJzMUmX0oMcYB.pdf> (e.t. 19/08/2012)). NATO'nun güvenlik konseptindeki değişimle Soğuk Savaş dönemindeki caydırıcılık stratejisi yerine "acil mukabele" ve "müdahale" unsurları NATO'nun güvenlik anlayışının temeline oturmuştur ("NATO'nun Tarihi İstanbul Zirvesi ve Sonuçları", Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, http://www.turksae.com/face/index.php?text_id=74 (23.02.2009)).

NATO'nun küresel olaylara müdahale konusunda daha aktif rol oynamak için özellikle ABD'nin güdümüyle hareket edeceği değerlendirilmektedir. NATO artık sadece kolektif bir savunma örgütü değildir ve gittikçe küresel bir güvenlik örgütüne dönüşmektedir. Alan dışı müdahalelerde BM'nin kararlarına uyulması konusu ve bunu sağlarken özellikle BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden NATO üyesi olmayan Rusya'nın ve Çin'in vereceği kararlarla, NATO'nun güvenilirliğinin sorgulanabileceği, bu doğrultuda alan dışı müdahalelerin NATO programlarında iyi tanımlanması gerektiği açıktır (Kuloğlu, 2007; 57). Global güç dengelerinin 1995'ten itibaren de doğuya doğru kaymasıyla da uluslararası alanda Rusya, Çin, Japonya, Almanya gibi büyük devletlerin içinde olduğu çok kutuplu bir ortam NATO önemini devam ettirmek için çok uygun ve uygulanabilir düzeyde politikalar üretmelidir (Bozkurt, Enver., "Nato'nun Geleceği", <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/7tJmXLMLqy0CBZ1PINJzMUmX0oMcYB.pdf> (e.t. 10.05.2011).

Orta Asya ülkeleri arasındaki sınır sorunları, etnik sorunlar, dini yükselişin bir radikalizme dönüşme potansiyeli taşıması ve kontrolden çıkma olasılığı, ayrıca ekonomik sorunlar ve demokratikleşme sorunları hem bu ülkelerin kendi istikrar ve güvenlikleri için hem de genel anlamda bölgede istikrarlı bir ortamın kalıcı olmasını engelleyebilecek nitelikte oldukları için NATO ve Şanghay İşbirliği Örgütü tarafından beraberce ele alınmalıdır.

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile resmi bir diyalog başlatmak NATO'nun, Orta Asya'daki rolünü güçlendirebilir. Karşılıklı ilgi alanları somut bir şekle dönüşmeyen hususlar açıklığa kavuşturulmalıdır. Japonya'nın tersine, Çin'in NATO ile bir "diyalog ortaklığı" bile yoktur. Çin ile resmi bağlar oluşturmanın karşılığında NATO üyeleri Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) faaliyetlerine daha fazla katılımda bulunmak için ısrar edebilirler. Buna karşılık, İttifak da müşterek güvenlik işbirliğinin değerinin altını çizmek amacıyla ŞİÖ'ü "küresel ortak" olarak belirleyebilir. Resmi bir NATO-ŞİÖ diyalogu aynı zamanda demokratikleşme, aşırı dincilik ve diğer ortak endişe konularında görüş alışverişine de olanak sağlayacaktır. Enerji güvenliği, uyuşturucu ve insan ticareti, terörle mücadele ve kitle imha silahlarının yayılmasını önleme gibi somut projelerde yapılacak işbirliği, Orta Asya'daki üstün güç olma çekişmesini önler ve iki örgütün Avrasya'daki uluslar üstü sorunları yönetme yeteneklerini güçlendirir (Weitz, Richard., "Orta Asya Ortaklıklarının Yenilenmesi", <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/turkish/analysis2.html>, (e.t.05.11.2011).

NATO, enerji güvenliği meselesini görevleri arasına almalıdır. Bunun için organizasyon içinde bir bölüm oluşturmalıdır. NATO, enerji güvenliği konusunda NATO dışı ülkelerle bir diyalog süreci başlatmalı ve gerektiğinde danışma mekanizması yoluyla ilgili ülkelere destek hizmeti vermelidir. Enerji kaynaklarının batı ve doğu arasında bir jeopolitik silah olarak kullanılmasını bu yöntemlerle engellemek gerekmektedir. Aslında hem enerji güvenliği için hem de

Afganistan için bir işbirliği modeli üzerinde çalışmak dolaylı faydalar getirebilir. NATO ve bölge ülkeleri arasında işbirliği ve karşılıklı anlayış birliği oluşturacak diyalog platformlarının kurumsal olarak teşkili gerekmektedir. Bir temel yaklaşım olarak enerji güvenliğinin, kaynakların güvenliği, ulaştırma güvenliği, Pazar güvenliği, fiyat güvenliği ve fiziki güvenlik olduğu düşünüldüğünde, NATO'nun ulaştırma güvenliği ile fiziki güvenlik konusunda gerekli önlemleri almalıdır. Kaynakların güvenliği, sadece fiziki güvenlik kapsamında değildir. Aynı zamanda ve daha öncelikli olarak siyasi ortamın yapısı, istikrarın sağlanması, jeopolitik tercihlerin yönü, ekonomik sistemin içeriği ve mülkiyet/işletme kuralları gibi hususları da kapsamaktadır (Çomak, Hasret., "Güvenliğin Yeni Boyutlari, Nato Ve Türkiye", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1548/guvenligin_yeni_boyutlari_nato_ve_turkiye, (e.t. 13.06.2010)

Orta Asya sorunları günümüzde yaygınlaşan asimetrik tehditler olarak belirlemekte, özellikle de yakın zamana kadar nispeten bölgesel bir olgu olarak algılanan terörizmin gelişmesinde dolaylı katkısı bulunmakta, küreselleşmenin de getirdiği imkânlar ile bölgesel sınırların ötesine geçmektedir. Terörizmle mücadelenin başlangıcının bu sorunların aşılması ile mümkün olacağını kabulden hareketle, NATO'nun askeri kanadı ile başlatılan bu sürecin BM, AGİT, AB girişimlerini de dahil ederek, ilgili ülkelerle ikili işbirliği yapmak gerekmektedir.

7. KAYNAKLAR

- AKÇADAĞ, Emine. (2010). "NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti: Aktif Angajman, Modern Savunma", 24 Kasım 2010)
- ALDIS, A. ve G. HERD, "Managing Soft Security Threats: Current Progress and Future Prospects", *European Security*, XIII, 2004.,s.170
- AL-QAHTANI, Mutlaq. "The Shanghai Cooperation Organization and the Law of International Organizations", *Chinese Journal of International Law*, Vol. 5, No. 1, 2006, 129-147.,s.129.
- AYDIN, Mustafa. "Geçiş Sürecinde Kimlikler: Orta Asya'da Milliyetçilik, Din ve Bölgesel Güvenlik", M. AYDIN (Der.), *Küresel Politikada Orta Asya*,Ankara, Nobel, 2005a, 245-266., s.250-251.
- Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler,http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=915:balangendan-buguene-nato-stratejikkonseptinin-gecirdii-evreler-dsa&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147(e.t:27.12.2010)
- BİLGİN, Mert., "Yeni Asya'nın Enerji Paradigmasında Orta Asya ve Kafkaslar: Rusya, AB, ABD, Çin, İran ve Türkiye arasındaki açmazlar ve stratejik açılımlar ", http://stratejikongoru.org/pdf/yenias_yanin_enerjiparadigmasi.pdf., (e.t. 10/08/2010).

- BOZKURT, Enver., “Nato’nun Geleceği”, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/7tJmXLMLqy0CBZ1PINJzMUmX0oMcYB.pdf> (e.t. 19/08/2012).
- CELALİFER, Arzu. (2008). “Şanghay İşbirliği Örgütü ve İran”, USAK - Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Resmi Ağı, 28.10.2008, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=441> (08.10.2009)
- CIA World Factbook 2011, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>, (e.t. 19/08/2009).
- CLAWSON, Patrick.(2003).“US and European priorities in the Middle East”, LINDSTORM, Gustav (ed.). Shift or Rift, Assessing US-EU Relations after Iraq, EU Institute for Security Studies, Paris, S: 36, pp.127-146
- ERHAN, Çağrı. (2003). “ABD’nin orta Asya politikası ve 11 Eylül sonrası yeni açılımları”, Stradigma.com Aylık Strateji ve Analiz E-dergisi, Kasım, Sayı 10, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/vizyon_sayi_10.pdf, (19.08.2008).
- ERHAN, Çağrı. (2004). “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün etkileri”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 3, Güz, (s.123-149).
- ERHAN, Çağrı. (2004). “NATO Niçin Küresel Bir Güvenlik Örgütü Haline Gelmelidir”, Stradigma.com Aylık Strateji ve Analiz E-dergisi, Ocak, Sayı 12, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=188>, (15.02.2009).
- ERHAN, Çağrı. (2005). “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül”, M. AYDIN (Der.), Küresel Politikada Orta Asya, Ankara, Nobel Yayınları,
- ÇELİKPALA, Mitat. (2006). “Sovyetlerden Günümüze Orta-Asya Kafkasya’da Vehhabilik ve İslam”, DEMİRAG, Y. ve C. KARADELİ (Ed.), Orta Asya ve Kafkasya, Palme Yayıncılık, Ankara.
- ÇOLAKOĞLU, Selçuk. (2004). “Şangay İşbirliği Örgütü’nün Geleceği ve Çin”, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 1, Sayı: 1, Bahar, (s.173-197).
- ÇOMAK, Hasret., “ Güvenliğin Yeni Boyutları, Nato Ve Türkiye ”,http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1548/guvenligin_yeni_boyutlari_nato_ve_turkiye , (e.t. 13.06.2010)
- DEMİR, M. Faruk., “ Sıcak Kuşak Üzerinde Çözüm Arayışları: Nato Afganistan Enerji Güvenliği”, http://www.mfarukdemir.com/yayin/enerji_guvenligi_icin_isbirligi.pdf, (e.t. 21/09/ 2010).
- DİRİL, Yasemin., “NATO Zirvesi Amacına Ne Kadar Ulaştı?”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?Option=com_content&view=article&id=120:nato-zirvesi-amacina-ne-kadar-ulat&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147,(e.t. 04.04.2008).

- DONALDSON, John W. ve Pratt, Martin. (2005). "Boundary and Territorial Trends in 2004", *Geopolitics*, Volume: 10, Number: 2, Summer, s: 403.
- DUNCAN, Peter J.S. (2002). "Westernism, Eurasianism and Pragmatism: The foreign policies of the Post Soviet States, 1990-2001", University College Londra, (s:21-22).
- EC (European Communities), Mantzos, L., et.al. (2003). "European Energy And Transport Trends To 2030", National Technical University, Belgium, January, s:24.
- EKREM, Erkin., "Şanghay İşbirliği Örgütü Üzerinde Çin-ABD Sorunları", <http://www.turksam.org.tr/a/946.html>, (e.t. 21.06.2007)
- ERKMEN, Gülru., "Nato'nun Geleceği", <http://tarihonline.blogspot.com/2007/09/natonun-gelececi.html> (e.t. 11/03/2009).
- FAROUKI, Taji. (1996). "A Fundamental Quest: Hizb ut -Tahrir and the Search for the Islamic Caliphate", Grey Seal Books, London,
- FARRANT, Amanda. (2006). "Mission Impossible: The Politico-Geographical Engineering of Soviet Central Asia's Republican Boundaries", *Central Asian Survey*, XXV, (s:61-74).
- Foreign Affairs Ministry of Peoples Republic of China, "Shanghai Cooperation Organization", <http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/sco/t57970.htm>, (e.t. 04/04/2006).
- FRITCH, Paul., "NATO-Rusya Ortaklığı: Görüldüğünden Daha Fazlası", <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/analysis1.html>, (e.t. 07.08.2007)
- GLADKYY, Oleksandr. (2003). "American Foreign Policy And US Relations With Russia And China After 11 September", *World Affairs*, Cilt: 166, Sayı: 1, Yaz, s.4
- GRAY, Cayne. (2005). "How Has War Changed Since The End Of The Cold War?", *Parameters*, Vol: XXXV, No: 1, s.19.
- GÜRER, Cüneyt., "Afganistan Kaynaklı Uyuşturucu Kaçakçılığı ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri", <http://guneyturkistan.wordpress.com/2009/11/02/afganistan-kaynakli-uyusturucu-kacakligi-ve-uluslararasi-guvenlige-etkileri/> (e.t.02/11/2009).
- GÜRLER, Tugay. (2009). "Nato'nun Barış İçin Ortaklık Konsepti Ve Güvenlik Politikaları", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara,
- İKEGAMI, Masako., "NATO ve Japonya: Asya'da İstikrarın Güçlendirilmesi", <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/art4.html>, (e.t. 07.02.2007).

- International Crisis Group, "Central Asia: Water and Conflict", ICG Asia Report No 34, Brussels, 30 May 2002, s. 1.
- KARAEVE, Zainiddin. (2005). "Border Disputes and Regional Integration in Central Asia", Harvard Asia Quarterly, Volume: IX, No: 4, Fall, s:2.
- KHAMİDOV , Alisher. (2003). "Countering the Call: The U.S., Hizb-ut-Tahrir, and Religious Extremism in Central Asia", The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution, Analysis Paper, No: 4 Temmuz, (s: 1-6).
- KIMMAGE, Daniel. (2007). "Security Challenges in Central Asia: Implications for the EU's Engagement Strategy", CEPS (Central European Policy Studies) Policy Brief, Brüksel, No:139, S:3.
- KISSINGER ,Henry. (2000). "Diplomasi", Ankara.
- KLARE , Micheal T. (2005). "Kaynak Savaşları: Küresel Çatışmanın Yeni alanları", Çev.: Özge İnciler, Devın Yay., Ocak, İstanbul.
- KULOĞLU, Armağan. (2007). "NATO'nun 60 Yıla Varan Serüveni", Global Strateji Enstitüsü, Ankara,
- KÜLEBİ, Ali., "Orta Asya'nın Öteki Stratejik Zenginliği: Uranyum", [http:// www. Nukte .org/ node/183](http://www.Nukte.org/node/183), (e.t. 12/09/2008).
- LIPOVSKI, Igor P. (1996). "Central Asia: In Search of a New Political Identity", Middle East Journal, Vol: 50, No: 2, Kış, (s:211-223).
- MAMATAİPOV, Emil., "Language Legislation Could Heighten Inter-Ethnic Tension in Kyrgyzstan", 23 Şubat 2004, Eurasianet-Human Rights, <http://www.eurasianet.org/departments/rights/articles/eav022304a.shtml>, (e.t. 19/08/2009).
- MANN, Poonam. "Islamic Movement of Uzbekistan: Will it Strike Back?", Strategic Analysis, Vol. 26, No. 2, 2002, 17 Kasım 2007, http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_apr02map01.html
- MEGORAN, Nick. (2005). "Performance, Representation and the Economics of Border Control in Uzbekistan", Geopolitics, Vol: X, (s:715-716).
- MENON, Rajan., "In the Shadow of the Bear: Security in Post-Soviet Central Asia", International Security, Vol. 20, No. 1 (Summer 1995), s. 152;Bkz. CIA World Factbook 2011, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>, (e.t. 19/08/2009).
- MENON, Rajan. (2002). "The New Great Game In Central Asia", Survival, Cilt: 45, No: 2, Yaz.

- MYRAUNET, John ve Simaityte, FAUSTA (2006). "Relations Between Central Asian States and Multilateral Organizations. A Chronology", BERG, Andrea / Anna KREIKEMEYER (Ed.), Realities of Transformation: Democratization of Central Asia Revisited, Nomos.
- NATO Basın ve Enformasyon Bürosu., 2001, S.77-79.
- "NATO'nun Tarihi İstanbul Zirvesi ve Sonuçları", Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, http://www.turksae.com/face/index.php?text_id=74 (23.02.2009).
- NATO operations and missions", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52060.htm
- "NATO's relations with Russia", http://www.nato.int/cps/en/SID-5EB4A1BD-146C5480/natolive/topics_50090.htm?; "NATO-Russia Council Action Plan on Terrorism" , http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_72737.htm?selectedLocale=en
- NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti: Aktif Angajman, Modern Savunma, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=884:natonun-yeni-stratejik-konsepti-aktif-angajman-modern-savunma&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147 (e.t.14.12.2010)
- NICHOL, Jim. (2007). "Central Asia's Security: Issues and Implications for U.S.Interests", CRS Report for Congress, (s: 20-21).
- NIKITIN, Alexander I. (2007). "Post-Sovyet Military-Political Integration:The Collective Security Treaty Organization and its Relations with the EU and NATO", Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, China and Eurasia Forum Quarterly, Vol.5, No:1, (s.35).
- NORLING, N. ve N. SWANSTRÖM (2007). "The Shanghai Cooperation Organization, Trade, and The Roles of Iran, India and Pakistan", Central Asian Survey, XXVI, (s: 429-444).
- OĞUZLU, Tarık. (2012). NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği, *Ortadoğu Analiz*, Nisan Cilt 4, Sayı 40, Nisan.
- Olcott, Martha Brill. (1994). "Central Asia's Islamic Awakening", Current History, Vol: 93, No: 582, April,
- OLCOTT, M. B. ve N. UDALOVA. (2000). "Drug Trafficking on the Great Silk Road: The Security Environment in Central Asia", Russia and Eurasia Program Working Paper, Carnegie Endowment, No: 11, S.2.

- ÖZBAY, Fatih. (2008). "NATO Zirvesinin Galibi Kim?", BİLGESAM - Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=comcontent&view=article&id=119:nato-zirvesinin-galibi-kim&catid=122:analizler-guvenlikItemid=147>, (04.07.2009).
- "Partnerships: A cooperative approach to security", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_84336.htm
- RİCHARD L. Wolfel. (2002). "North to Astana: Nationalistic Motives for the Movement of the Kazakh(istani) Capital", Nationalities Papers, Vol: 30, Issue: 3, Eylül, (s: 485-506).
- SAGADEEV, Arthur. (1994). "Rusya ve Büyük Güç İdeolojisi", çev. Cemalettin Tüney, Avrasya Dosyası, Cilt: 1, Sayı :1
- SIMON, Jeffrey, "Partnership for Peace: Charting a Course for a New Era", US Foreign Policy Agenda, Vol. 9, No.2, June 2004, p. 33.
- SPOOR, M. ve A. KRUTOV. (2003). "The 'Power of Water' in a Divided Central Asia", Perspectives on Global Development and Technology, Leiden, II, S.49.
- SÜMER, Gültekin. (2008). "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politikası", Uluslararası İlişkiler, Cilt: 5, Sayı: 19, Güz,
- ŞENSOY, Süleyman., "Avrupa Birliği-Türkiye Orta Asyanın Çok Boyutlu Güvenliği", 29.04.2008, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/27/avrupa_birligi_-_turkiye_orta_asyanin_cok_boyutlu_guvenligi (e.t. 19/08/2009).
- TABYSHALİVA, Swanström-Cornell-, Poonam Mann, "Religious Extremism In Central Asia", Strategic Analysis, Vol. 25, No. 9 (December 2001), http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_dec01map01.html, (e.t. 05/11/2003), ss. 5-6
- UÇAR, Fuat. (2007). "Dış Türkler: Türk Dünyasının Parlayan 5 Yıldızı", Fark Yayınları, Ankara.
- UMBACH, Frank, "Europe's Energy NonPolicy", Globale Energiesicherheit Analyses, Transatlantic Internationale Politik, No:4, Berlin, 2004, pp.52-60 .S.54, <http://en.inter.nationalepolitik.de/archiv/2004/winter2004/europe---s-energy-non-policy.html>, (e.t.03.05.2007).
- UZGEL, İlhan., "ABD ve NATO'yla ilişkiler 1990-2001", Oran (der.), Türk Dış Politikası, Cilt II,
- VELİEV, Cavid., "Büyük Orta Asya Projesi", <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=522&sayfa=0>, (e.t. 19/08/2010).

WEITZ, Richard., “Orta Asya Ortaklıklarının Yenilenmesi”,
http://www.nato.int/docu/review/2006/iss_ue_3/turkish/analysis2.html ,
(e.t.05.11.2011).

ZIEGLER, Charles E. (2006). “The Russian Diaspora in Central Asia: Russian
Compatriots and Moscow’s Foreign Policy”, *Demokratizatsiya*, Kış, Vol:
XIV, (s:103-126)

<http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/turkish/analysis.html>, (e.t.
25/01/2009)